

Із таблиці 3 видно, що тільки 38,4 % хворих з вперше виявленим полі- і мультирезистентним туберкульозом через 4 роки спостереження залишаються здоровими. Варто звернути увагу на високий процент смертності серед цих хворих та переходу в хронічні форми туберкульозу.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу можна зробити наступні висновки.

Наявність медикаментозної резистентності МБТ у хворих з вперше діагностованим деструктивним туберкульозом легень значно знижує ефективність лікування цієї ка-

тегорії хворих. Результати лікування таких хворих як безпосередні так і у віддаленому періоді залежать від застосування хімотерапії в поєднанні з неспецифічними методами і своєчасного хірургічного лікування, від тривалості стаціонарного етапу лікування, регулярності приймання препаратів та відношення хворого до лікування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фещенко Ю.І., Мельник В.М., Коблянська А.В. Хіміорезистентний туберкульоз – К.: Здоров'я, 2003. – 133с.

УДК 616.24-002.5-036.1

Крутько В.С., Филипенко М.Л.*, Ляшенко О.О., Рот М.А.*, Потейко П.І., Стаднікова А.В., Сокол Т.В., Кашуба Д.О.

РЕЗУЛЬТАТИ ГЕНОТИПУВАННЯ ШТАМІВ MYCOBACTERIUM TUBERCULOSIS У ХВОРИХ НА ТУБЕРКУЛЬОЗ ЛЕГЕНЬ М. ХАРКОВА

Харківська медична академія післядипломної освіти

*Новосибірський інститут хімічної біології і фундаментальної медицини СВ РАН

РЕЗУЛЬТАТИ ГЕНОТИПУВАННЯ ШТАМІВ MYCOBACTERIUM TUBERCULOSIS У ХВОРИХ НА ТУБЕРКУЛЬОЗ ЛЕГЕНЬ М. ХАРКОВА – Для генотипування штамів МБТ, що циркулюють у м. Харкові, використовувалася методика VNTR-типування M. tuberculosis по ETR A, C, E локусах. Досліджено 106 культур. Найбільше часто зустрічалися VNTR-профілі 445 і 442, що відповідає генотипу Beijing (33 %) і 222, що відповідає генотипу LA-M (23 %).

РЕЗУЛЬТАТИ ГЕНОТИПИРОВАНИЯ ШТАММОВ MYCOBACTERIUM TUBERCULOSIS У БОЛЬНЫХ ТУБЕРКУЛЕЗОМ ЛЕГКИХ Г. ХАРЬКОВА – Для генотипирования штаммов МБТ, циркулирующих в г. Харькове, использовалась методика VNTR-типирования по ETR A, C, E локусам. Исследовано 106 культур. Наиболее часто встречались VNTR-профили 445 и 442, что соответствует генотипу Beijing (33%) и 222, что соответствует генотипу LA-M(23%).

RESULTS OF MYCOBACTERIUM TUBERCULOSIS STRAINS GENOTYPING IN PATIENTS WITH PULMONARY TUBERCULOSIS FROM KHARKIV – VNTR-typing method by ETR A, C, E locuses was used for genotyping of Mycobacterium tuberculosis strains circulating in Kharkiv. 106 clinical isolates of M. tuberculosis were investigated. VNTR-profiles 445 and 442 were determined most frequently that corresponded to Beijing genotype (33 %) and 222 that corresponded to LA-M genotype (23 %).

Ключові слова: M. tuberculosis, генотипування, VNTR.
Ключевые слова: M. tuberculosis, генотипирование, VNTR.
Key words: M. tuberculosis, genotyping, VNTR.

ВСТУП Туберкульоз є одним з найпоширеніших інфекційних захворювань у світі. За даними ВООЗ, щорічно у світі занедажують на туберкульоз близько 9 мільйонів чоловік і близько 3 мільйонів хворих вмирають від цієї хвороби [9].

Епідемічна ситуація з туберкульозу на Україні вкрай несприятлива – щорічно занедажують на туберкульоз близько 40 тис. чоловік і вмирає від нього приблизно 10 тис. хворих [4]. У Харківській області останніми двома роками захворюваність на туберкульоз стабілізувалася (94,7 і 94,0 на 100 тис. населення в 2003 і 2004 р. відповідно), однак смертність збільшилася (19,4 і 20,1 на 100 тис. в 2003 і 2004 р. відповідно).

Важливу роль у погіршенні епідемічної ситуації з туберкульозу грають зміна сучасних соціально-економічних і екологічних умов, зниження реактивності людського організму, а також зміна самого збудника захворювання – M. tuberculosis (МБТ). Все більшого значення набуває проблема стійкості МБТ до протитуберкульозних препаратів, що призводить до зниження ефективності лікування хво-

рих.

З розвитком молекулярної генетики стало можливим на сьогодні проводити генетичне типування МБТ, що дозволяє розрізнити штами збудника, виділені від хворих на туберкульоз, і більш точно проводити епідеміологічний нагляд за резистентним туберкульозом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з молекулярної епідеміології туберкульозу У різних регіонах миру описана циркуляція різних генетичних сімейств M. tuberculosis, з них найбільш поширеним є Beijing (W), Haarlem, Latin American and Mediterranean (LA-M), Africa та деякі ін. [8, 12]. У цілому ряді спостережень виявлено, що випадки тяжкого перебігу й неефективного лікування часто пов'язані із зараженням штамми МБТ сімейства Beijing [10]. Широке розповсюдження генотипу Beijing спостерігається на території Китаю, країн Південно-Східної Азії, [12] і Карибського басейну, у Південній Африці, у США [5], а також у країнах колишнього Радянського Союзу [1-3]. Даних про генетичні характеристики штамів, що циркулюють на території України, в доступній літературі ми не зустріли.

В усьому світі "золотим стандартом" при молекулярно-епідеміологічних дослідженнях МБТ є IS6110-RFLP метод (restriction fragment length polymorphism). Даний метод досить складний, процедура дослідження багатоетапна, забирає тривалий час, вимагає складного оснащення й високої кваліфікації персоналу. Поряд з IS6110-RFLP методом у світі використовують інші методики. Одним з найбільш перспективних є VNTR-метод (variable numbers of tandem repeats), заснований на варіабельності числа тандемних повторів у різних геномних локусах. VNTR-метод простіший, проводиться протягом доби, не вимагає дорогого обладнання [11]. За даними літератури, встановлена висока кореляція RFLP і VNTR методів (до 98 %) [6, 8].

Мета дослідження Встановлення розподілу різних штамів M. tuberculosis, що циркулюють на території м. Харкова, за даними генотипування.

Виклад основного матеріалу дослідження Матеріалом для дослідження були культури МБТ, виділені від 106 хворих на туберкульоз легень. Переважали чоловіки – 86 (81 %) у віці 20 – 60 років. За типом туберкульозного процесу хворі розподілилися таким чином: вперше діагностований туберкульоз був у 51 (48 %), рецидив туберкульозу – у 7 (7 %), хронічний туберкульоз – у 48 (45 %). Дисемінований туберкульоз легень був у 6 (6 %), інфільтративний – у 68 (64 %), казеозна пневмонія – у 2 (2 %), фіброзно-кавернозний – у 30 (28 %) хворих. Деструктивні зміни в легенях відзначалися у 98 (93 %) хворих. Бактеріо-

виділення встановлено у всіх хворих. Лікарняна чутливість МБТ до хіміопрепаратів (ХП) вивчена у всіх хворих методом абсолютних концентрацій. Резистентність МБТ до ХП виявлена у 78 (74 %) хворих. У вперше виявлених хворих на туберкульоз лікарняну стійкість МБТ встановлено у 33 (65 %), з рецидивом – у 4 (57 %), із хронічним туберкульозом легень – у 41 (85 %) хворого. Монорезистентний туберкульоз спостерігався у 14 (13 %) хворих, полірезистентний – у 64 (61 %), у тому числі мультирезистентний – у 50 (47 %) хворих.

Культури *M.tuberculosis* відбиралися випадковим методом у Централізованій міській бактеріологічній лабораторії м. Харкова. У дослідженні представлені всі райони міста. Мікобактерії вирощували на середовищі Левенштейна-Йенсена. VNTR-типювання проводилося по трьох локусах ETR (exact tandem repeat) A, C, E за методикою R. Frothingham і W. A [7] в Інституті хімічної біології і фундаментальної медицини СВ РАН. Для проведення полімеразної ланцюгової реакції (ПЛР) використали олегонуклеотидні праймери:

ETR-A1 AAATCGGTCCCATCACCTTCTTAT; ETR-A2 CGAAGCCTGGGGTGCCCGGATTT; ETR-C1 GTGAGTCGCTGCAGAACSTGCAG; ETR-C2 GCGTCTTGACSTCCACGAGTG; ETR-E1 CTTCCGGCTCGAAGAGAGCCTC; ETR-E2 CGGAACGCTGGTCAACACSTAAG.

ПЛР проводили у 25 мкл буфера, що містить 6,7 мМ трис-HCl (pH8.9), 16 мМ сульфат амонію, 1,5 мМ MgCl₂, 0,005% Tween 20, 0,2 мМ dNTP, 1 мкМ праймери, 0,2-2 нг/мкл матриці ДНК і 1 од. акт. Taq-полімерази. Ампліфікацію проводили в наступному режимі: первинна денатурація протягом 3 хв при 95°C, потім 34 цикли: денатурація – 10 с при 95°C, віджиг праймерів – 5 с при 65°C, елонгація – 1 хв при 72°C (5 хв на останньому циклі). Отримані ампліфіковані суміші аналізували електрофорезом у 6%-ному поліакриламідному гелі з наступною візуалізацією ДНК бромистим етидієм. Кількість тандемних одиниць визначалася за оцінкою розміру ПЛР-продукту на поліакриламідному гелі. Профіль алелю виражався як тризначне число, у якому кожна цифра визначає кількість копій у специфічному локусі. На підставі літературних даних VNTR-профілі 442 і 445 по ETR A, C, E локусах були віднесені до штаму Beijing, профілі 222 і 243 – до штаму LA-M, 333 – до штаму Haarlem.

У результаті молекулярно-генетичних досліджень встановлено, що у 35 (33 %) хворих виявлені штами Beijing, у 24 (22 %) – штаму LA-M, у 11 (10 %) – Haarlem, у 36 (34 %) – штами індивідуальних профілів. Отримані дані представлені на рис. 1.

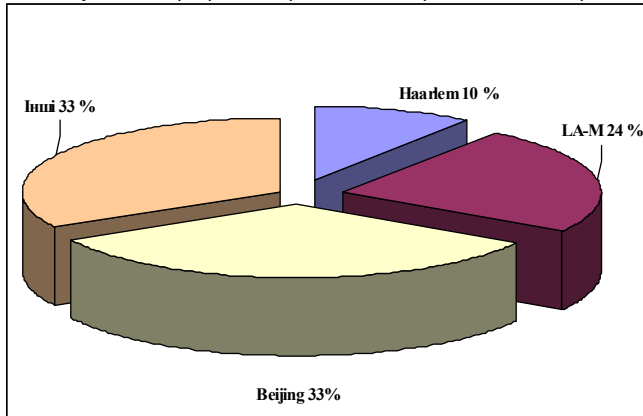

Рис. 1. Розподіл VNTR-профільв штамів *M. tuberculosis*, які виділені від хворих на туберкульоз м. Харкова.

Таким чином, у м. Харкові переважає туберкульоз, який викликаний двома сімействами штамів МБТ – Beijing і LA-M, на частку яких доводиться 57 %.

Встановлено, що серед штамів Beijing стійкість до ізоніазиду (H) зустрічалася у 24 (69 %), до рифампіцину (R) – у 21 (60 %), мультирезистентність (стійкість як мінімум до H і R) – у 21 (60 %) випадку. Серед штамів LA-M стійкість до H та R зустрічалася однаково часто – у 17 (71 %), мультирезистентність – також у 17 (71 %) випадках. Серед штамів Haarlem – стійкість до H зустрічалася у 5 (45 %), до R – у 2 (18 %), мультирезистентність – у 2 (18 %) випадках. Штами індивідуальних профілів мали стійкість до H у 15 (42 %), до R – у 10 (28 %), мультирезистентність – у 24 (67 %)

випадках. Частота стійкості до H та R у виділених штамів МБТ представлена на рис. 2.

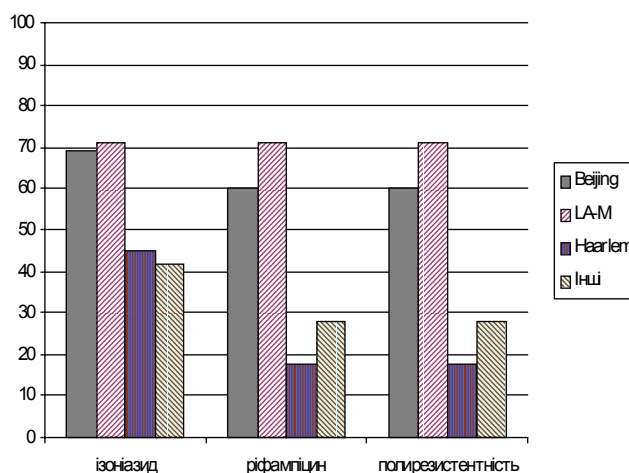

Рис. 2. Частота стійкості МБТ різних генотипів до хіміопрепаратів (в %).

Таким чином, в обох сімействах штамів МБТ (Beijing та LA-M), які частіше зустрічаються, відзначається висока частота (близько 70 %) стійкості до ізоніазиду і рифампіцину.

ВИСНОВКИ 1. Вперше проведене в м. Харкові генотипування *M. tuberculosis* виявило, що найчастіше зустрічаються штами сімейства Beijing (33 %) і LA-M (22 %), для яких характерна висока частота стійкості до основних протитуберкульозних препаратів (ізоніазиду, рифампіцину) – близько 70 %. Перевага цих штамів, безсумнівно, впливає на несприятливу епідеміологічну ситуацію з туберкульозом в м. Харкові.

2. VNTR-метод дозволяє швидко встановити генотип МБТ і дає можливість у ранній термін лікування вносити корекцію в режим хіміотерапії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Иванов И.Ю., Степаншина В.Н., Липин М.Ю., Шемякин И.Г. Молекулярно-генетическое типирование методом RFLP-IS6110 клинических изолятов *m. tuberculosis*, выделенных от больных туберкулезом в центральном регионе России / Мат. VII Российского съезда фтизиатров. – М., 2003. – С. 109.
2. Ковалев С.Ю., Скорняков С.Н., Кравченко М.А. и соавт. Опыт MIRU-VNTR генотипирования Уральской популяции *M. tuberculosis* / Мат. VII Российского съезда фтизиатров. – М., 2003. – С. 110.
3. Медведева Т.В., Огарков О.Б., Некипелов О.М., и соавт. Генотипирование штаммов *M. tuberculosis*, циркулирующих на территории Восточной Сибири / Мат. VII Российского съезда фтизиатров. – М., 2003. – С. 113.
4. Порівняльні дані про розповсюдженість туберкульозу та ефективність діяльності протитуберкульозних закладів України за 2002 та 2003 рр. / За ред. Ю.І. Фещенко. – 2004. – Київ. – 67 с.
5. Agerron T. B., Valwav S. E., Blinkhorn R. J. et al. // Clin. Infect. Dis. – 1999. – V. 29. – P. 85 - 92.
6. Bifani P.J., Plikaytis B.B., Kapur V. et al. Origin and interstate spread of a New York City multidrug-resistant *Mycobacterium tuberculosis* clone family // JAMA. – 1996. – V. 275. – P. 452-457.
7. Frothingham R., Meeker-O'Connell W. A. Genetic diversity in the *Mycobacterium tuberculosis* complex based on variable numbers of tandem DNA repeats // Microbiology. – 1998. – V. 144. – P. 1189-1196.
8. Kremer K., van Soolingen D., Frothingham R. Comparison of Methods Based on Different Molecular Epidemiological Markers for Typing of *Mycobacterium tuberculosis* Complex Strains: Interlaboratory Study of Discriminatory Power and Reproducibility // J. Clin. Micr. – 1999. – V. 37, № 8. – P. 2607-2618.
9. Maher D., Chaulet P., Spinaci S., Harries A. Лечение туберкулеза: рекомендации для национальных программ / 2-ое издание. – Женева, 1998. – 78 с.
10. Sonal S. // Emerging Infectious Diseases. – 2002. – V. 8, № 11. – P. 1230-1238.
11. Supply P., Mazars E., Lesjean S. et al. Variable human minisatellite-like regions in the *Mycobacterium tuberculosis* genome // Molecular Microbiology. – 2000. – V. 36. – P. 762-771.
12. Van Soolingen D. L. Qian P. E., de Haas J. T. // Ibid. – 1995. – V. 33. – P. 3234-3235.